

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

КРИВИЧНИ МОМЕНАТ КОД УВРЕДЕ*

У правно заштићене интересе појединих лица – и то баш у тако звана нетелесна правна добра – спада и част или захтев лица на признање њене вредности у грађанском друштву.

Али схватање овога правног добра било је различито код разних народа у разна времена. Тако, по сведоци историје, било је највећег колебања и у погледу врсте и у погледу интензитета правне заштите, коју држава треба да пружи повреди части.

Док на пр. римско право у опште не познаваше увреду као нарочити деликат, већ она спадаше у много шири појам iniuria и док оно тражаше задовољење у области и средствима приватног права, дотле се по германском схватању образова један нарочит деликат, који се из основа разликоваше од римских инјурија. Али и по старијем немачком праву и кроз цео средњи век па све до у ново доба постојаше код увреде у главној ствари само захтев увређенога на приватну заштиту. Увреде не спадаху, изузевши неколико тежих форми у област јавнога – кривичног права.

Две су главне врсте увреде: увреда у ужем смислу, која се у битности распознаје по томе, што се овде тиче изаза субјективног потцењивања, и клевета, чије се карактеристичне ознаке налазе у распрострањавању увредљивих факата, и нарочито у свести увредиоца о неистини његових увредљивих изјава.

Али у партикуларним немачким казним законима избијала је на видело час више, час мање потреба, да се из појма увреде издвоје неки случајеви, који би заузели средње место између увреде у ужем смислу и ужег појма клевете.

Ова је потреба задовољена при обради најновијега немачког кривичног законика, јер је у § 186. издвојена једна врста увреде у ширем смислу, али која се разликује од увреде из § 185., као и од клеветне увреде из § 187. каз. законика. И ова је трећа врста увреде названа оговарањем („üble Nachrede“, „ehrenrührige Nachrede“, а кад кад „beleidigende Nachrede“).

Немачки је казник у свом 14. одељку као колективно означење за различите врсте повреде части дао име увреда.

Овај облик наименовања чини, да различити под увредом припадајући деликти, и ако су у појединостима нарочитим ознакама обележени и један од другог ограничени, увек излазе из опште основе и у овој налазе извесне опште ознаке и принципе.

1. ЧАСТ КАО НАПАДНИ ОБЈЕКАТ.

Док наше модерно право познаје различите, узајамно оштро оделите врсте увреде, дотле је старим правима било непознато разликовање у овоме правцу. Нити је римско право, нити је немачко право до новијега доба могло да разликује главне групе: увреду у ужем смислу и клевету, а још мање издвајање нарочите врсте увреде – оговарање (üble Nachrede).

* Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1912, књига дванаеста, стр. 370–385.

Што је овако у римском праву налази се основ у тадашњем схватању части и увреде.

Основ части у римскоме смислу *existimatio*,¹ бејаше цивитет. Част се овде појављује као истицање римскога грађанскога права. Она је у неку руку била додата државно-грађанском својству: „*status illa esse dignitatis legibus asmoribus comprobatus*“. Она иде с грађанским правом и у истој мери сужава се, у којој се губи државно-грађанско право грађанина (*cives*). Затим бејаше римско грађанско право извор *existimationis*; тако изађе из њега и сконцетриса се у њему садржана *existimationis*. Отуда бејаше у *existimatio* укупно схватање свију права, која проистицаху из цивитета. *Existimatio* бејаше спојна тачка свију државно-грађанских права, а не као неко нарочито право за себе од других права одвојено засебном садржином.

Повреда *existimationis* названа је инјуријом (*iniuria*). Под инјуријом се разумеваше свака намерна повреда правног положаја римског грађанина. Овај широки појам ограничаваше се оним повредама, које спадаху под обележје другога самосталнога деликта. Але све остале противправне радње, које би вређале положај грађанина римског, као н. пр. намерна повреда телесног интегритета, домаћег права, спречавање слободне употребе права својине, спадаху све скупа у општу категорију *iniuria*. У ову врсту деликта – повреде туђе личности – улажаху и грдње и напади на добро име и глас, које неко лице ужива у друштву.

Нарочиту врсту увреде и клевете² у модерном смислу не познаваше римско право, а у толико мање јасну разлику обе врсте увреде. Овде би требало, да напоменемо као особину Римљана, да су они били мало осетљиви према оним повредама *existimationis*, које у форми грдње или увредљивих оговарања нападају на част у нашем смислу.

Кад кад довођен је израз „*calumnia*“ са појмом клевете у везу. Али тај израз означаваше код Римљана само преступ лажног оптужења и кињење причињено невиноме лажним оптужењем. *Calumnia* у техничком смислу значи по изворима: *falsa criminal intendere*.

Дакле, код Римљана бејаше част у политичкој пуноправности – у потпуном уживању грађанских права. И уживање ових грађанских права бејаше законом тачно регулисано и отуда напади на част сузбијани су од стране трећих. У одређеним случајевима наступало је губљење или умањење части (*capitis deminutio*).

Actio iniuriarum заштићавала је сасвим друго правно добро, него то, што ми називамо част. Ова је тужба била управљена противу напада на правни положај римског грађанина у колико не спада у обележја нарочитога деликта.

Тако што утврђено, као римско *existimatio*, није било код других народа, јер је код ових оскудавала одговарајућа државна организација. Германска је част на пр. свест, која је имала за основу признање од стране народа и тиме противно римскоме праву њена лака повредљивост заштићивана је многим казним прописима.

Друкчије него код Римљана развио се, дакле, појам о части у немачком праву. Овде није само државна свеза, која се појављује као извор и основ части, већ је то овде

1 За следећи кратки историјски преглед о повреди части у римском праву и ранијем немачком праву узети су подаци поглавито од Хелшнера „*die geschichtliche Entwicklung der Verbrechen gegen die Ehre*“ у његовом „*preuss. Strafrecht*“ Bd. III ст. 197. ff. као и Köstlin-a „*die Ehrverletzungen nach deutschem Recht*“ *Zeitschr. f. deutsch. R.* (1855) Bd. 15, и „*Abhandlungen aus dem Strafrecht*“ – hsgg. von Gessler, Tübingen 1858.

2 Marezoll „*Deutsches Criminalrecht*“ стр. 442. тврди, да су Римљани разликовали клевету као нарочиту врсту инјурије, мада нису зато имали техничко име.

људска личност као таква у њеној сопственој важности, која чини полазну тачку за појам части.

У свести ове сопствене моралне вредности односно у свести признања ове моралне вредности од стране друштва и у, положајем датом, социјалном уважењу лежи за Германина извор части.

Тиме се издвојио за немачки појам части на супрот римском дубљи и виши индивидуални и социјални значај. Част почива у општем људском, као засебном, друштвеном положају и уважењу.

Према томе је појам увреде у немачком смислу ужи него онај у *iniuria* римскога права. Код германског схватања части могао је да се развије још у најстарија времена нарочит деликт увреде у смислу израза презирања или увредљивих прекора, које дејствују на свест признатог моралног достојанства и друштвене вредности.

Једнака одредба појма односно дефиниција овога деликта не постоји ни данас. Немачка народна права, разне средњовековне правне књиге, статuti и варошка права губе се много више у опширном специјализирању, докле у конкретном и казуистичком начину само набрајају поједине погрдне и прекорне речи, потварање, у опште изјаве и радње, које су по обичају и схватању народном увредљиве. При том се разви схватање односно ових појединих врста и форми псовки и погрда код разних сталежа на врло различите начине. Појављују се извесне инјурије тежег значаја, а друге мањег. Тако су се развили и нарочити изрази казних средстава, на која увређени могаше рачунати у случају задовољења његове части, као: опозивање (увредљивих речи), молба за опроштај, и изјава части.

За разликовање разних врста увреде, које одговарају модерном разликовању увреде у ужем смислу и клевете, налазе се још из рана забелешке, али које нису водиле чврстом ограничењу обадве врсте увреде. У опште у изворима као што смо већ напоменули, не може се наћи утврђен појам увреде. Али могу се извесне групе видети, у којима се поједине ознаке за разликовање просте увреде и клевете јасно виде.

Calumniae, пред судом лажно оптужење многоструко се помињу у средњовековним изворима, понајвише у смислу увреде и то баш у смислу јавне клевете. Али ипак недостаје овде тачно одређен појам и оштро разликовање од приватне клевете. Важно је, да се код *calumniae* налазе у најстаријим правима нормe, које показују, да је се разликовало лажно оптужење са знањем и злбом учињено, од неоснованог и немарног оптужења.³

Carolina (*Halsgerichtsordnung Karls V.*) мисли само на писмено, неправедно осрамоћење, које угрожава са талијоном, за чије обележје кривичног дела тражи у чл. 110. распрострањавање анонимног погрдног списка, у коме се невиноме неоправданим начином, пребацује, да је учинио казним злочин према телу, животу или части другога. Поред погрдног списка помињу се у *Carolini* (чл. 216.) и нарочите казне средњег века, док увреде као грађанске прешле су кривичном деликту.

Затим је царевинско законодавство изоставило, да казнено-правне одредбе, које се тичу увреде, измени. Тако је казнено земаљско законодавство ишло истим путем од изласка средњег века, и које је преступ увреде оставило приватном праву. Образовање права увреде беше само у науци. Али ни ова не могаше доћи до тачног научног разликовања ове врсте инјурије – увреде и клевете. Већ одмах после *Carolinae* римско учење о инјурији у немачкој науци увек је важило, тако да се оно на послетку сматрало као опште право. Али ипак није се могло сасвим сузбити немачко схватање

3 Köstlin, Zeitschr. f. d. R. 1855 стр. 398.

части и увреде. Нарочито у домаћим законима појединих државица оно је остајало и даље. Међутим дошло је до борбе између национално-германскога схватања части с једне стране и напред наведених одредаба римског права као општега права с друге стране, која је борба трајала скоро до краја 18. века. И није никакво чудо, што је казнино поступање код увреде било још више замршено и нејасно.

Научни преображај разликовања појма обеју врста увреде (увреде у ужем смислу и клевете) нашао је свога оснивача у Feuerbach-у тек на крају претпрошлого века. Први пут сада јављају се увреда и клевета једна поред друге у тачно схваћеној дефиницији. И тек сада, кад је се дошло до самосталнога образовања појма клевете, може се из овога развити даљи појам деликта, као што се то сада – опадање (*üble Nachrede*) у нашем модерном праву као трећа врста увреде уздиже према оним двома формама (увреде у ужем смислу и клевете).

Feuerbach⁴ разликује две врсте инјурије: увреду у ужем смислу и клевету, које обе он схвата као форме чисте и идеалне инјурије. Увреда у ужем смислу врши се сваком радњом, која садржи изјаву позитивног презирања другога као човека или грађанина, односно дира у част другога, у колико то овај изјављује непосредно или посредно за недостојно његовога положаја, или му се закрађују оне радње за које је он овлашћен да тражи као знак његове изванредне части. На против Feuerbach дефинише клевету као лажно распрострањање другима таквих радња и факата некога трећег, који могу овога по мишљењу уверене публике да недостојним учине.

Поред Feuerbach-а морамо криминалисту Grolmann-а⁵ споменути. Он полази од тога, да се „част“ и „добро име“ као два различита појма међу собом држе и по његовом схватању стоји част у томе, што је он признат као човек и грађанин и члан извеснога staleжа у људском друштву. Док се с друге стране, добро име некога грађанина сматра као резултат доброга суђења његових суграђана о његовој вредности у погледу његових разних односа у држави. Према томе Гролман разуме под увредом у ужем смислу повреде части, којима на супрот ставља повреде права у погледу доброг имена – под именом клевета.

У новијем немачком праву постоје две групе мишљења о томе. Једно мишљење, које је до скоро и у пракси и у теорији владало, идентификује част са моралном вредношћу. Као највећег поборника овога правца, треба споменути Хелшнера (*Hälshner*). Његово схватање огледа се у овоме:⁶ „основу части човеку сачињава урођено достојанство, које му као духовном и слободном бићу припада и зато је за све људе и једно исто. Не припада човеку само њему урођено достојанство, већ и част у колико његова морална појава општем бићу морала одговара“. Читав ред од писаца придружује се овим основним мислима.⁷

У најновије доба победило је мишљење, које узима на првом месту за основу части друштвену вредност индивидуе. Фон Лист⁸ узима за част у правном смислу не од стране трећих неповредиму унутарњу вредност, већ лично уважање, које неко ужива у друштву. Ово почива, по Листу, на признању моралне и социјалне вредности, која се одмерава по испуњењу положајем одређене дужности и оних својстава и

4 Feuerbach, Lehrbuch § 283 ff. цит. по Хелшнеру.

5 Grolmann, Grundsätze d. Criminlr. § 335. ff. цит. по Хелшнеру.

6 Hälschner, Das gemeine deutsche Strafrecht, Bd. I, II, Bonn 1884. Bd. II s. 157. ff.

7 Meyer, Hugo, Lehrb. d. deutsch. Strafr. 5. Aufl. Leipzig 1895. стр. 589. Dochow, у v. Holtzf. Hb. III. стр. 337.

8 v. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 12. и 13. издање. Berlin 1902, стр. 339.

способности, без којих би испуњење предузете дужности било немогуће. Најновији писци крив. права долазе до истих закључака.⁹

О овоме су најјаснији и најоштроумнији погледи Биндингови. По Биндингу¹⁰ је част: вредност, која припада човеку, као човеку, а на основу његовог начина деловања, дакле, по мери испуњења његових моралних и правних дужности. Она се састоји из једнога непроменљивог фактора – урођеног достојанства – из вредности на основу испуњења дужности. Част је за све једнака, за великаша као и за најпростијег радника, јер дужност је за све подједнако света. Губљење части не може се проузроковати од стране трећих, већ само понашањем противно дужности носиоца части. Њена тежина одмерава се по светости повређене дужности и по кривици при повреди. Част ствара правно захтевање на поштовање њенога бића. Ово захтевање мора у конкретном случају важити. Воља, која на част полаже, прави је нападни објекат код увреде и овде важи у потпуном обиму: *volenti non fit iniuria*.

И ако се Биндингово мишљење безусловно не може примити, ипак се мора признати, да је оно у различитим тачкама позвано, да својом јасношћу и прецизношћу прекине сукоб разних мишљења. Обим наше расправе не допушта нам, да наводимо упоредно дискусију разних мишљења. Ми смо се задовољили, да најважније погледе у кратко скицирамо.

По нашем сопственом схватању, част је вредност на основу урођеног људског достојанства и испуњења дужности. Свакојачко она није повредљива од трећих, већ само занемаривањем дужности носиоца части. Ипак је то за дотичнога сасвим свеједно, да ли се погрешно суђење његових суграђана оснива на фактички учињеној повреди дужности или на заблуди. Правна заштита не важи за одузету част од стране трећих, већ за корист, за коју јемчи признање ове специјалне вредности особеног положаја носиоца части, која је названа од стране друштва чашћу. Само онај задобија пун поверења положај или извојује у животу какав успех, који ужива глас часна човека. Јер ово признање, да је он веран својој дужности, ствара му опште поверење. Највиши друштвени положај, који неко лице било рођењем, било имањем, било изванредним својим способностима у друштву заузима, уништен је чим јавно мишљење констатује повреду дужности, с којом је везан губитак или битно умањење части. Ово је слично праву својине, које је неotuђимо од стране кадљивца, али његова фактичка корист – моћ располагања дотичним предметом, крађом је изгубљена, и поред тога говори се о заштити права својине. С тога није оправдано рећи, да је код увреде нападни објекат, не част, већ признање части или воља, која на част полаже.

Пошто је немогуће у појединим случајевима утврдити, да ли увређени с правом ужива потпуну част, законодавац узима да увређени ужива потпуну част све дотле, док се доказима противно не докаже.

Носилац части је само жив човек, пошто су њему својствени као духовном бићу, лично достојанство и појам дужности. И деца и духовно болесна лица као и злочинац имају част услед неизгубимости рођењем стеченог људског достојанства. Увреда умрлих не значи повреду части – већ повреду осећања поштовања преживелих чланова породице.

9 Olshausen, Kommentar zum Strafgesetzbuch für d. Deutsche Reich 6. издање, Berlin 1900. S. 185 Merkel, Lehrb. d. deutsch. Strafr. Stuttgart 1889. стр. 287. Frank, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, 3. и 4. издање Leipzig 1903, стр. 252.

10 Binding, Lehrbuch d. gemeinen deutsch. Strafrechtes, 2. издање Leipzig 1902. стр. 136–142. и „Die Ehre im Rechtssinn und ihre Verletzbarkeit, Leipzig 1890. стр. 23. и 24.

Колективне личности као такве нису носиоци части. Њихова пасивна способност увреде ипак је у више случајева позитивним правом призната (§§ 166., 196. и 197. нем. каз. зак. §§ 207., 207. а. и 207. б. срп. крив. зак.).

Даље је питање, да ли поједина лица могу бити увређена колективним означањем, одговара се понајвише позитивно. О овоме нема сумње чим су и у колико су поједина лица колективним означањем погођена. За овај случај заиста нема разлога узети, да нема кажњиве увреде. Јер за правно пресуђивање од мале је вредности питање, да ли увредилац поједина лица појединачно наводи или их колективним именом назива и овим приметно против појединаца управља свој увредљиви напад. Да извесна лица, укупно означена, могу бити изузета, онда треба, да се она учине познатим. Управо није потребно, да је круг, колективним означањем обухваћених лица строго ограничен. Али се може лако при ширем обиму укупног појма посумњати на потребну одређеност нападног објекта и односно намере увредљиве; с тога се морају овде начин изјаве и специјалне околности конкретног случаја у виду имати. Само оне изјаве, које не допуштају, да се види непосредно управљање противу свију односно појединих чланова дотичне групе, које само општи суд о одређеном кругу лица садрже (на пр. презрива изјава о циљу и тежњама неке политичке партије), нису способне, да се схвате и да буду гоњене као кажњива увреда од стране појединих чланова оне целе групе.

2. НАМЕРА КОД УВРЕДЕ.

Постојање сваке увреде састоји се, у опште речено, у свакој радњи, која садржи напад на част другога. С погледом на моменат воље тражи се: хотимичност чињења. Из нехата учињено увредљиво понашање може се појмити, али није кажњиво.

Али у погледу врсте потребнога долуса постојала су раније разна мишљења, па и данас постоје.

Мислило се, да се мора тражити „намера да се увреди („намера у вређању“), за коју се употребљаваше израз „animus iniurandi“. Затим, да не би био довољан прост долус као воља за предузимање неке радње, праћене свешћу њеног увредљивог каузалитета, већ би воља морала да буде управљена нарочито на увреду као сврху крајњи циљ радње.¹¹

Ово је мишљење и у науци и у пракси одавна напуштено. Али и у пркос томе оно баца своје сенке још и у најновије доба.

Међу осталима тражи Хелшнер,¹² да се долус код увреде као намера да се увреди, појављује као „animus iniurandi“, а он под тим разуме: да се презирање другога противправним начином изјави. Кад, дакле, Хелшнер формулира потребни долус као „намеру да се увреди“ („намера у вређању“), онда треба увек имати на уму, да он не разуме под „намером“ прави моменат тенденције у вољи, – циљ тежења радње, већ изрично наглашује, да долус код увреде не захтева ништа више, до намерну радњу, која са свешћу, да је она способна, да увреди, и са одлуком воље, да ово учини, буде извршена. Али је неопходно потребно, да је са свешћу овога значења неке увредљиве изјаве спојена и противправна воља – намера, да се презирање и непоштовање изјави

11 У осталом animus iniurandi у овом смислу не тражаше се ни у римском праву; тражаше се само, да радња у свести буде предузета, да она садржи презирање туђе личности. Срав. Windscheid, Pand. Bd. II § 472. Прим. 1; Dernburg, Pand. Bd. VI § 137. под а.

12 Hälschner, Das gem. deutsche Straf. etc. Bd. II. стр. 175 ff.

и то изјави као увредљиво. Напротив не треба се тражити *animus iniuriandi* још и с оне стране ове намере, у циљу учиниоца, као у задовољству, које се појављује овоме из свести, да се увређени осети увређеним. Али у овом од Хелшнера употребљеном значењу не сме се тражити за увреду „намера, да се увреди“.

Разне криминалисте означавају исто тако долус код увреде као *animus iniuriandi*, али тим не везују значење неке специфичке увредљиве намере.

Судска пракса од овога одступа. Она не тражи за увреду у опште „намеру у вређању“; али у извесним случајевима (на пр. случајеви из § § 192. и 193. *in fine* нем. каз. законика) мора се у пркос томе нарочита намера увреде тражити. Само се ово не сме признати као правило. Принципијелно и по правилу за долус није потребно, да је увредни каузалитет радње од учиниоца намераваан – да је мотив и циљ његове радње. Кад би се морала још и намера у овом смислу, као потребна претпоставка увреде у опште, или само појединих случајева, узети, онда би било потребно, да има позитивне наредбе у закону, као што је учињено код различитих других деликата (на пр. код одвођења § 236., код крађе § 242., код преваре § 263. нем. каз. зак. и §§ 189., 220., 251. срп. каз. зак. и т. д.). Таквог захтевања код увреде ни у српском ни у немачком казн. закону нема, нити се сме из закључка §§ 192. и 193. нем. каз. зак. узимати. Зато код увреде за такав случај није потребна нарочита „намера у вређању“.¹³ Свуда је довољан прост долус. Довољно је, ако је воља увредиоца ономе управљена, да учини радњу и изјаву, о којој он зна, да је она способна, да част некога другога лица повреди, а све једно је, да ли је повреда части циљ радње или је нежељена, али ипак од другога примљена као средство за макакав други циљ.

Али и поред тога намера увредиоца мора у себи да садржи и свест противправности понашања.

3. УВРЕДЉИВО ПОНАШАЊЕ.

Да би било увреде потребно је и увредљиво понашање. Оно се може учинити у различитим облицима, усменим и писменим речима, гримасама, насиљем и т. д. За оговарање и клевету у извесном правцу постоји нарочито законско окарактерисање. Али увреда може бити сваком изјавом, радњом или нерадњом објективисана, у колико је способна, да част некога другога повреди.

Да ли неком понашању ово својство припада, не може се укратко и уопште одредити по неком, за увек и за све случајеве, важећем мерилу. Ово је много више у сваком конкретном случају питање фактичкога утврђења, где треба у обзир узети свакидашње, нарочите околности, не само на пр. сталеж, образовање, однос дотичних лица међу собом, већ повод и циљ, место и време, опште народно мишљење као и начин мишљења и обичај дотичног друштвеног круга.

Нема изјава, које би биле за увек и под свима околностима увредљиве. Нема никаквих апсолутних нити пак објективних увреда.¹⁴

Може се неко понашање, које обично није увредљиво, – чак шта више могло би, да се узме као доказ поштовања, с обзиром на нарочите околности и односе појавити као увредљиво и да је увредиоцу познато као такво. Исто тако може се догодити и обратно, да буде учињено неко по општем нахођењу, увредљиво понашање под околностима, које увредљиву намеру као и уопште увреду искључују, уколико је

13 Справ. v. Liszt. Lehrbuch etc. стр. 356. и Olshausen, Kommentar etc. § 185. и 193. нем. каз. зак.

14 Olshausen, Kommentar etc. k. § 185.

учинилац знао и на то је могао да рачуна, да ће погођени овим понашањем, на пр. у шали употребљену, увредљиву изјаву у овом смислу и схватити. Нетачно је, ако би се од некоје стране тврдило, да би се у првим случајевима морала узети у обзир нека нарочита намера, да би се само по себи неувредљиво понашање могло узети за увреду. Ако се таква увредљива намера узме као непотребна, онда се она несме ни овде узети. И ако може увредилац тако зв. апсолутне инјурије за увредљиве држати и као такве их употребити без нарочите увредљиве намере, ипак тако не треба разумети. Зашто он да не узме, по нарочитом положају случаја и с обзиром на специјалне њему познате околности *in concreto* увредљиви карактер неке у опште безазлене изјаве и исту у овоме смислу да употреби, а да не би морао имати још специфичку увредљиву намеру.

Објективно обележје кривичнога дела код увреде захтева ма какво понашање, које је способно, да част некога другог повреди. При том се мора оно лице, према чијој се части напад управља из изјаве увредиоца видети. Изрично наименовање тога лица није потребно, нити је потребно, да је оно лице увредиоцу лично познато. Али ипак мора бити познато у најмању руку за увређенога, на кога се увредљиво понашање управља. Према томе претпостављају специјални случајеви оговарања и клевете, да је за трећа лица онај познат, кога изјава чини презривим или је способна, да га унизи.

Увредљиво понашање увредиоца може не само непосредно повреду части некога другог да садржи, већ може и из природе неке одређене инјурије и околности конкретнога случаја, да изађе, да је истом изјавом непосредно част једнога лица, али одмах и посредно част неког другог лица нападнута. На пр. ако је А. назван крадљивцем зато, што је подмитио чиновника Б., онда овом увредом није само А. већ и чиновник Б. увређен. Обе ове увреде стоје у идеалном стицају. У овом смислу говори се још и данас о посредним инјуријама.¹⁵

За кажњиву увреду није довољно увредљиво понашање само за себе, но потребнија је изјава његова у том смислу, да оно понашање доспе до знања некога другог и то са знањем и вољом увредиоца. Без обзира на специјалне случајеве оговарања и клевете, за увреду је с свим све једно, да ли се изјава увређеноме непосредно у очи изјављује или се изјављује иза његових леђа и њу буде чуло неко треће лице. Није потребно, да је сазнање од стране сасвим одређене личности увредиоца било, односно, да је увредљиво понашање управо оном лицу изјављено, коме је увредилац хтео, да изјави, већ је довољно ако је воља увредиоца на то ишла, да оно понашање тако предузме, да га неко други сазна. За то су увреде учињене затвореним писмом свршене, кад адресат или иначе за пријем овлашћено лице буде читало. Код отворених поштанских карата довољно је обавештење поштанског чиновника. Код увреда телеграфских одлучује моменат предаје, јер телеграфист садржину депеше мора одмах сазнати. У свима овим случајевима довољан је (долус евентуалис) *dolus eventualis*, као и позната могућност сазнања трећих лица. С тога је без казне ослушкивани монолози или против воље писца на јавност изнети дневник, јер недостаје учиниоцу при објави дневника управљена намера.

Одмах са увредљивом изјавом и са сазнањем исте од стране неког другог лица испуњени су сви услови за постојање крив. дела и увреда је свршена. С тога се не сме тражити као потребна претпоставка, да је увређени увреду као такву осетио или да је њоме код трећих лица у својој части штете претрпео.

Ипак и онај може бити увређен, који увреду у сопственој личности не може опазити (јер је на пр. глув и слеп), или онај код кога у опште нема свести о части (на

15 Справ. Köstlin, Abhandlungen 1858. стр. 19; von Wächter, Vorlesungen 1881 стр. 395.

пр. дете и душевно болесна лица). Претпоставка је само, да се у опште напад против објекта управља.

И покушај је код увреде сумњив. Може се изјавом увреда отпочети, али одмах прекинута и не тако далеко отишла, да би се за увреду у правоме смислу могла употребити. Покушај у форми промашеног преступа може се употребом неспособног средства учинити (на пр. држи се, да је нека изјава увредљива, док она по општем њеном значају и по положају нарочитог случаја, није у стању да увреду нанесе). По немачком као и по српском крив. праву покушај није кажњив, пошто увреда не припада међу оне преступе, код којих се законом наређује кажњење покушаја.

4. ПРОТИВПРАВНОСТ ПОНАШАЊА.

Да би било казнимог преступа код увреде, мора бити понашање увредивоца не само увредљиво, већ у исто време и противправно. Не сме бити нарочитог основа, којим би објективна противправност, а тиме и казниност иначе казниме радње била искључена.

Учење о противправности кажњиве радње и о основима њенога искључења није нашло у законцима једнаку конзеквентну примену. Као основ спречавања противправности призната је у општем делу казног законика само праведна нужна одбрана. Остале основе треба попунити из других делова права и из општих правних норма. Али је немач. законодавац код преступа увреде (из целисходних побуда) сматрао за нужно, да, поред општег правила: да је противправност ознака појма свакога деликта, наброји још нарочито у § 193. нем. каз. зак. сличне случајеве – читав ред од момената, који противправност искључују, у колико не би из облика изјаве или из околности, под којима се противправност догађа, произашло прекорачење овлашћења и тим учињена увреда.

Али пита се даље, да ли је већ објективна противправност увредљивог понашања довољна за испуњење оних обележја, која су неопходно потребна за постојање крив. дела код увреде, или се овде тражи да долус увредивоца са собом обухвата већ и моменат противправности.

Без обзира на увреду, постоје два међу собом сасвим супротна мишљења, у погледу питања: да ли свагда или да ли само код појединих деликата долус у себи мора садржавати и свест противправности. На једној страни начелно траже многе криминалисте¹⁶ и код свију намераваних деликата за узимање, да кривица постоји, и свест учиниоца о противправности његове радње, али врло много један од другог одступају при образлагавању и ближем обележавању овога захтевања.

Овоме на супрот тврди једно друго мишљење,¹⁷ које би се могло узети, са гледишта позитивног права с погледом на § 59. нем. каз. зак. за тачније, да свест противправности или управо кажњивост некога чињења принципијелно је сасвим све једно за узимање или неузимање, да кривична радња постоји – да долус само тада мора са собом обухватити и овај моменат, ако је и у колико је законодавац ознаку противправност у нарочита обележја некога деликта унео. Да ли је последње случај, може се код већине деликата познати из законскога означавања обележја кривичнога дела.

16 Binding; Oetker, Über den Einfluss des Rechtsirrtums im Strafrecht – Cassel 1876. Olshausen и други.

17 Liszt и други.

Али код увреде наилази се на нарочите тешкоће.

Мишљење је великог броја криминалиста, у колико они горње друго мишљење заступају, да код увреде моменат противправности није унесен у законска обележја кривичнога дела и с тога свест увредиоца не мора, да садржи овај моменат – противправност. Али ово је нетачно.

Мора се споменути да у закону код увреде није унесена у означавању обележја овога деликта ознака противправности. Али је ово јасно, ако се има у обзир, да закон у опште није дао дефиницију престапа увреде. Свакојако §§ 186. и 187. нем. каз. зак. и §§ 215. и 210. срп. каз. зак. дају ближе специјализирање увреде и клевете. Али ови параграфи предпостављају извесне основне елементе појма увреде и баш ови основни елементи изрично нису споменути. Да би се ова празнина попунила, мора се на остале у закону наведене одредбе обазрети. И фактички налази се у § 193. нем. каз. зак. таква одредба, која би могла да буде од пресуднога значаја за питање о захтевању противправности као ознаке обележја увреде. Јер је, као што је већ напоменуто, тенденција § 193. нем. каз. зак., да нарочито уздигне ознаку противправности, одговарајући положају овога параграфа у закону, и то, по себи се разуме, за све врсте увреде. Неразумљиво је само, што није законодавац одвојено навео код појединих врста увреде овај захтев кратким уобичајеним изразима, већ је претпоставио уметање нарочитог параграфа, у коме је набрајајући различите и сличне случајеве казао, да онамо, где је учинилац имао права, да учини увредљиво понашање, не постоји увреда. Много више за постојање увреде тражи се противправност радње, као што таква противправност постоји нарочито код прекорачења датог овлашћења.

De lege ferenda може свакојако нерешено остати, да ли је са постављањем § 193. н. каз. зак. добар корак учињен. Али како ова одредба нем. каз. зак. већ постоји, то се не сме узети, да овај параграф није потребан, већ се и њему мора дати одговарајућа вредност. По моме је мишљењу значење овога параграфа у томе, што се њиме непосредним начином противправност као ознака законскога обележја кривичнога дела у смислу § 59. нем. каз. зак. за кажњиву увреду установљава, с тога се долус мора односити на овај моменат, да би се заблуда и поред тога урачунљивост за кривицу искључила.

Др. Ж. Јанићијевић